

ՆՕԹՔ ԵՒ ՆԻՇՔ

Աւետիսի՝ Սիւրբոյ Հայ կաթողիկէ Պատրիարքութեան Պաշտօնաթերթը, իր 1940-ի Ոգոստոս-Սեպտեմբեր-Հոկտեմբեր միացեալ թիւին մէջ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ վեհ. Պետոս Սարգսեան կաթողիկոսի մահուան առթիւ իր ցաւակցութեանէն վերջ, կը մաղթէ նոյնպէս որ «վաթիւմ հասնի այն երջանիկ օրը ուր վերցուած ըլլալով իսպառ ամէն սպառնաւ ու պատճառաւք բաժանուի, Հայ աւղբ վերադառած պիտի ըլլայ իր ամբողջական միութիւնը իւր մէկ ընտանիք, մէկ սիրտ մէկ հոգի ի գիրկ Քրիստոսի միակ եկեղեցւոյն ուր դուռած է առ յաւէտ բոլոր աղքատը և ցեղերու համար եւն յստիւր այն վեմն անասան, որուն վրայ մեր սուրբ հայրերն ալ բարձրացուցին երբեմն իրենց դաւանանքի ապահով խորանը»:

Հասկ. 1940-ի Նոյեմբեր-Դեկտեմբեր թիւով, կը յայտնէ Աւետիսի իր շնորհակալիքը, կաթողիկոսի մահուան և տեղապահի ընտրութեան առիթներով միոյն ցաւակցականին և միւսին եղած շնորհաւորութեանը համար, և կը յաւելու թէ ճիշդ չէ Աւետիսի վերոյիշեալ մէջբերուած մաղթանքը ի մասին Հայ եկեղեցւոյ. այդ աղօթքը պարտին ընել անոնք՝ «որ որոշ պատճառներով Հայաստանեայց Սբայր եկեղեցիէն բաժնուած են, ու կը հաւատան թէ անասան վեմն մասնաւոր տեղ մը ամփոփուած է»:

Այս չափ իրաւացի չնկատուած արտահայտութեան իր 1940-ի Նոյեմբեր-Դեկտեմբեր թիւին մէջ «գրանս ուղիւս օրէի Տէր» խորագրով «ամնախի» և «ամնալայ» կ'որակէ Հասկին ընթացքը, «որ չուզեր մասնակցել իր աղօթքին, որ բոլոր քրիստոնեայ, ընդ որս և Հայ եկեղեցւոյ աղօթքն է»:

Յետոյ կ'ընէ կարգ մը իրեն միայն վայել խորհրդածութիւններ և պարտաւեր. «վերջացը Ներով իր այս մեղադրանքը եղիշէն և Ծարակնոցէն բերուած վկայութիւններով, ապացուցանելու համար թէ Պետրոսն է եկեղեցւոյ հիմը, թէ վերջապէս Հայ եկեղեցին Հռովմէն ընդունած է իր հաւատքը, և այս բոլորը՝ ասոնք ըսելու համար միայն»:

Հոս չենք ուղեր անդրադառնալ այն պատճառներուն, որոնք, Բ. Գարէն սկսեալ, յաւակնութեան մղեցին Հռովմի պապերը ինքզինքնին զերիշխան նկատելու, ոչ ալ կ'ուզենք Հռովմի եկեղեցիին աւանդութեան ստուգութիւնը կասկածի ենթարկել. անոնք որ գիտեն պատմութիւնը, և մանաւանդ չեն հասկնար դայն իրենց հաշուոյն միայն, ծանօթ են եկեղեցւոյն:

Իսկ այն վարդապետական մեկնութիւնները, որոնք վրայ յենուլ յառաջ բերին իրենց գերիշխանութեան ապացոյցները, և զեռ կը բերեն Հռովմի քահանայապետները, ընդ որս և Աւետիս, իբր թէ Տէրը միայն Պետրոսին ըսաւ՝ «Դու ես վեմ և ի վերայ այդր վրիժ շինեցիք զեկեղեցի

իմ», այդ բոլորը նորահնար բացատրութիւններ էին առաւելապէս Ե. Գարու մէջ ներշնչուած՝ երբ Կ. Պոսոյ պատրիարքներ, իբրև կայսրութեան երկրորդ մայրաքաղաքի եպիսկոպոսներ, կ'ուզէին հաւասարապատել զիրք մը ունենալ Հռովմի Պապին հետ: Աւետիս պէտք է գիտնայ որ ո՛չ ի հնումն, ոչ ալ յետոյ, Պապը չկրցաւ ամէն տեղ տարածել իր իշխանութիւնը, Հռովմէն զատ միւս չորս պատրիարքութիւնները, Արեւելքի աղգային եկեղեցիները, նոյն իսկ Արեւմտեքի մէջ Միլանի, Ագուիլի և Ռաւեննայի թեմերը չէին ընդուներ այս գերիշխանութիւնը: Յետոյ՝ չափ զօրաւոր էր սա գաղափարը թէ առաքելական քարոզութեամբ հիմնուած աթոռները կրնային անկախ կառավարուիլ, առանց հպատակելու նահանգի զրխաւոր քաղաքի մետրապոլիտին, քաղաքական սկզբունքի մը համակերպելու սիրոյն:

Գալով Հայ եկեղեցւոյ նախնական անկախութեան խնդրին, հաստատ է ասոր առաքելական աւանդութիւնը. իսկ Ս. Դրիգոր Լուսաւորչի քարոզչութիւնը ո՛չ Հռովմի Պապին թոյլատրուած էր, ոչ ալ Կեսարիոյ եպիսկոպոսէն: Ձեռնադրութիւնը զոր ընդունեց Ս. Դրիգոր, հպատակութեան յանձնառութիւն մը չէր կրնար ըլլալ, վասն զի երկիրը որուն կաթողիկոս կը կարգուէր Լուսաւորիչ, ունեցած էր նախապէս արդէն իր քահանայապետական ձեռնադրութեան շնորհը: Թաղէոս Առաքեալին միջոցաւ, զժբախտ պարագաներու բերումով խղուած, եղածը պարզ ևսրբում մըն էր միայն: Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ժամանակ մը մատոյց այս մեծարանքը Կեսարիոյ Աթոռին, բայց երբ զգաց այս վերջնոյն յաւակնութիւնները, տէր կանգնեցաւ իր անկախութեան, և Ս. Սահակէն առաջ արդէն զաղրած էր Հայ կաթողիկոսներու Կեսարիոյ ձեռնադրութեան ընդօրնելու սովորութիւնը: Անոնք որ տեղեակ են Հայ եկեղեցւոյ պատմութեան՝ գիտեն թէ Քաղկեդոնի ժողովէն առաջ մեր եկեղեցին ո՛չ թէ Հռովմի զահին, այլ Յունաց եկեղեցիին հետ յարաբերութեան մէջ էր:

Անկէ յետոյ աղգային գոյութեան հարցը ըստիպեց որ Հայաստանը երկար ատեն փակէ իր դռները ամէն օտանդութեանց առջև. սակայն սպառնալից էր քաղաքական աշխարհը՝ Կիլիկիան իշխանութեան չըջանին քաղաքական նըպատակներով դարձեալ կը սկսի միութեան հարցը և կը վերջանայ արեւելեան հերձուածով:

Չէինք ուզեր այսպիսի ալ լսել, սակայն մարդեր կան որոնց համար ամէն ինչ նոր կը սկսի, երբ կամովին անգիտանալ կ'ուզեն այն ամէնը՝ զոր պարկեշտ հասկացողութիւնը պէտք է թոյլ տայ ինքզինքնին մոռնալու:

Աւետիս՝ «անհարկի» և «անուայ» կերպով, իրեն աւելի կը պատշաճին Հասկի հասցէին իր զործածած բառերը, հնչեցնել կը փորձէ պապական հինցած յանկրգը, ըսել ուզելով թէ Յիսուս իր եկեղեցին միայն Պետրոսի վրայ հիմնած է, թէ այն եկեղեցիներ, մէջն ըլլալով Հայ եկեղեցին, որոնք Պետրոսի վրայ հիմնուած չեն՝ հերձուածող են: Սակայն Հայ եկեղեցին բնաւ չէ

զազրած և չի զազրիր Քրիստոսի Այն, Ընդամենա-
կրոն և Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ մաս կամ
անգամ բլլալէ և կը մնայ Քրիստոսի ճիւղերու-
կան Եկեղեցիին մէջ։ Բոլոր այն Եկեղեցիները ու-
րանք կ'ընդունին տիեզերական առաջին եւեմ ժո-
ղովները, և կը դաւանին անոնցմէ խմբազորուած
ու հաստատուած Հալաւսմը՝ նոյն ինքն Հալա-
ւսմի մէջ եղած Այն, Ընդամենա կան Առաքելականը,
Սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ հնր։

Յաւալի է որ Աւետիք դասարանային այս իրո-
շուսիները ըմբռնել չուզէր, և կը քաջքէ բա-
ցատրուէ իւրենց որոնք զուրկ են լուրջ մտածու-
ղութենէ։ Ըստ՝ Հոգովմէական Եկեղեցւոյ յարած
մեր հայ եղբայրներուն, Հոստաւորէն մինչեւ
Շնորհալին հայն, Հայ Եկեղեցւոյ բոլոր նշանա-
ւոր հայրապետները «կաթալիկ» եղած են։ Պատ-
կառելի Չամչեանէն սկսեալ մինչև Աւետիքի երա-
նելիները այսպէս ըմբռնած են, և աշխատած են
ու կ'աշխատին տակաւին այսպէս ալ ներկա-
յայցելու։

Մաղթանքը զոր Աւետիք կ'ընէ՝ կը վերաբերի
աւելի Հայաստանայց Եկեղեցիէն օժտեալ հա-
յերուն, որոնք լքած Հայ Եկեղեցւոյ մայրենի
ժողը, սառ վեմի մը վրայ խորսխեր են ինքզինք-
նին։ Հայ Եկեղեցւոյ դերադոյն մտահոգութիւն-
ներէն մին է փրկութիւնը իր զաւակներէն իւրա-
քանչիւրին, իր իսկ ժողին մէջ։ Այս եղած է
նպատակը այն մաքառումներուն զոր Հայ Եկե-
ղեցին մղած է զարեթով՝ քրիստոնէական գիւ-
ցաղնութեամբ, կրօնական արտաքին ազդեցու-
թեանց ողողումներուն դէմ։ Կ'արժէ՞ր այս ամէնը
անգամ մը ևս յիշեցնել Աւետիքի խմբազորութեան.
— կը խորհինք թէ այո՛։

Հակառակ այս բոլորին սակայն մեզի անհա-
կընալի կը մնայ հոգեկան այն ռամկութիւնը և
անփափկանկատ կերպը Աւետիքին, Բաղմալեյին
և նմաններու, որոնք հայ բարձրաստիճան եկե-
ղեցականներու մաներուն առթիւ, իրենց ցա-
ւակցութեան կը միացնեն այս կարգի զգացում-
ներ, որոնց համար անգամ մը ևս կը յայտնենք
մեր ցաւն ու վրդովը։

ԽՄԲ.

ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐ

Այս տարի պատերազմի պատճառով Զատիկը
տանցինք ուսուցիչ ու խտաւորի մեր ժողովուրդը
ամէն տարի կուգար ստանալու համար Սիւ-
նէն իր հոգեկան կազդոյրը, ցաւալի է որ այս
տարի քաղված խարհի զանազան կողմերէն այդ
կենդանի վկայութիւնները չեկան միմիկ արեւելու
և փոխադարձաբար միմիկ արեւելու այս նուիրա-
կան ժառանգութիւնը Վիսիթարեցէք, միմի-
կ արեւելքը զոգովուրդ իմ ասէ Տէր, . . . աս-
տուածաշնչական այս պատգամը ամէն տարի
կ'իրանար հոս, երախտաւոր մեր նախնիքներու
այս մեծ տանը մէջ, ուր կ'հանքի խորհուրդը
ուրիշ ազդեցութեամբ կը խօսի։ Այս տարի, ծա-
նօթ պատճառներով, ինչպէս վերջիլեցինք, կա-
րելի չեղաւ այս, սակայն անոր փոխարէն հայ
սփիւռքը գրաւոր արտայայտութիւններով յայտ-
նեց իր կարօտը այս բոլորին համար՝ որմէ կը
գրկուէր այսպէս։

Ընդհան առթիւ, Ս. Այրէն ձայնաւորութիւն
չոցաւ հազարդուած կրօնական արարողութիւն-
ները և նորին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր հայրապե-
տական պատգամը անսահման դժուրանկութիւն
և հոգեկան կազդոյր առթիւ էին ամենուրեք։
Այս մասին ուրախ ենք յայտնելու թէ Ս. Պատ-
րիարք Հայրը ստացած է բաղմալեյ գրու-
թիւններ, Պոլսէն, Սիւրիանէն, Լիբանանէն, Ե-
գիպտոսէն, Խարթումէն, Իրաքէն և Պարսկաս-
տանէն, որոնք իրենց կարօտն ու գոհունակու-
թիւնը կը բերեն Ս. Երկրէն բաշխուած Հայ Եկե-
ղեցւոյ երգին։ Այս արտայայտ վկայութիւնները
ազատցոյցներ են թէ ո՛ր աստիճան զօրաւոր կը
հնչէ Հայ Երուսաղէմի շէշտ փրկութիւն հայու-
թեան հոգիէն ներս, և այս չէր կրնար ուրիշ
կերպ ըլլալ։

Այդ վկայութիւնները հայ երգին ու ա-
ղօթքին նկատմամբ արտայայտուած, մեզ չեն
տղաւորեր իրր անձնական նախասիրութեան
մասնակի զգացումներու արտայայտութիւնը։ Կը
սիրենք զանոնք զգալ իրք այս ցեղին յաւիտե-
ական ապրումներուն շէշտ, կերպարանքը, որ
տակաւին չէ սօցաւած զօթառային այս պայման-
ներէն ներս։ Հայաստանայց Եկեղեցին անմահ
խորհրդանշանն է ընդհանուր աւերակութեան
փրկէ, միշտ գեղեցիկ ու միշտ հանդուրձ.

Ի՛նչ անոյշ զգացումներ կը պարունակեն
այս տողերը. Ս. Պոլսէն՝ Ս. Պատրիարք Հօր
գրուած նամակէ մը մէջբերուած. «Անցեալ
շարժու Պոլսոյ թերթերէն իմացանք թէ Ե-
րուսաղէմի աստիճականէն, Բեթլեհէմի Ս.
Այրէն Երեմիայի հայրական արարողութիւն-
ներ և Ս. Պատրիարքին Ընդհան պատգամը
զիտի տրուելու Այդ գիշեր բոլոր մարտի ունե-
ցողները արթուն մնացին, իսկ չունեցողները
ոչնչով բարեկամներու տուն հաւաքուած էին։